

I A bíróság új feladatai 1990-től

A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvényt komolyabban 1987-ben vizsgálták felül. Az 1987. évi IV. törvény alapvető célkitűzése azoknak a felesleges, bürokratikus vonásoknak a kiküszöbölése volt, amelyek a gyakorlati tapasztalatok során feltárultak. A nyomozóhatóságok egyes döntései eddig akkor váltak hatályossá, ha azokat az ügyész jóváhagyta. Így pl. az előzetes letartóztatás elrendelése a vádirat benyújtásáig az ügyész hatáskörébe tartozott.

Mindez az állampolgári jogok érvényesülése szempontjából fontos, garanciális lépcsőfok volt, de eltért a nemzetközi gyakorlattól. Sőt ellentmondott az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának. Ez ugyanis 9. cikkének 3. pontjában azt állítja, hogy akit bűncselekmény vádjával őrizetbe vettek vagy letartóztattak, azt a legrövidebb időn belül bíró, vagy bírói hatáskört gyakorló más hatósági személy elé kell állítani.

A nyugat-európai országokban a bíróság – rendszerint a vizsgálóbíró – határoz az előzetes letartóztatásról. Jugoszláviában az előzetes letartóztatás a nyomozás során is a bíróság hatáskörébe tartozik. Csehszlovákiában az ügyész rendeli el az előzetes letartóztatást, de a határozat elleni jogorvoslatot a bíróság bírálja el.

Nemzetközi kötelezettségeink teljesítése érdekében a személyi szabadságot elvonó kényszerintézkedéseket bírósági hatáskörbe helyeztük. A büntetőeljárásról szóló módosító 1989. évi XXVI. törvény 30. §-a a kényszerintézkedések közül az előzetes letartóztatás és az ideiglenes kényszergyógykezelés elrendelését, illetve meghosszabbítását – fenntartását és megszüntetését – az eljárás nyomozati szakaszában a bíróság hatáskörébe utalja. Természetesen a kényszerintézkedések hatálytalanítására jogosult az ügyész is.

A Be. 379/A és B paragrafusában szabályozott kényszerintézkedésekkel kapcsolatos eljárások leírását a Be. negyedik részének XVIII. fejezetében a különleges eljárások között találjuk meg. Az itt említett bírósági tevékenység speciális szabályokkal körülhatárolva ékelődik be a nyomozás folyamatába. De mivel a kényszerintézkedésről döntő bíró nem tagja a nyomozóhatóságnak, nem lehet kizárni az ügy érdemi elbírálásából. Az alábbiakban azokat a speciális szabályokat, azokat a menetközben felmerülő nehézségeket szeretném ismertetni, melyek a végrehajtás során jelentkeznek. Teszem ezt a teljesség igénye nélkül, mert a módosító rendelet hatályba lépése óta mindössze néhány hónap telt el, és csak a főváros vonatkozásában tettem szert tapasztalatokra.

A gyanúsított fogvatartásának helye szerint illetékes bíróságon javasolja az ügyész a kényszerintézkedés elrendelését. Bár az ügy érdemi elbírálása a megyei bíróságra tartozik, azért a nyomozás eljárási szakaszában még mások is dönthetnek. Célszerű, ha az a bíróság hoz határozatot először, amelynek területén a gyanúsítottat majd fogva tartják. A kényszerintézkedésekkel kap-

csolatos feladatok teljesítése érdekében a Pesti Központi Kerületi Bíróságon, valamint a Budai Központi Kerületi Bíróságon külön csoportok jöttek létre, az ún. peremkerületi (kispesti, csepeli, újpesti) bíróságokon pedig a bíróság elnöke által megbízott bíró jár el ilyen ügyekben.

A törvény a munka jobb megszervezése (pl. munkaszüneti napokon ügyelet tartása) miatt felhatalmazza a megyei bíróság elnökét, hogy más helyi bíróság döntését is illetékesnek mondja ki. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy konkrét, egyedi ügyekben is eltérhet a megyei bíróság elnöke az általános jogosultság szabályaitól. (Ugyancsak jó, ha a szakmabéliek tudják, hogy pl. Budapesten a Fővárosi Bíróság szombaton és vasárnap ügyeletet tart.)

Az ügyész feladata, hogy a gyanúsítottat bíróság elé állítsa és a védőt értesítse. A gyanúsított előállítása háromféleképpen történhet: a nyomozhatóság közreműködésével, a büntetvégrehajtási intézet útján, vagy ha a gyanúsított szabadlábon van, akkor írásbeli – esetleg egyéb úton történő – idézéssel. Az ügyésznek az őrizetbevételtől számított 72 órán belül indítványoznia kell a kényszerintézkedést. Legtöbbször telefonon közli a bírósággal, hogy mely időpontban kívánja a gyanúsítottat meghallgatásra előállítani, mindenestre még az őrizetbevételtől számított öt napon belül. A bíróság mindezt formanyomtatványon rögzíti, feltüntetve rajta a közlés napját és óráját. Ez a kitöltött formanyomtatvány – a közlést vevő aláírásával – az érvényes ügyészi indítvány.

Az ügyész a részletes írásbeli indítványt a nyomozati iratokkal együtt köteles időben eljuttatni a bírósághoz úgy, hogy a bíró fel tudjon készülni a meghallgatásra. Az ügyészi indítványnak tartalmaznia kell a bűncselekmény rövid, tényállásszerű leírását és minősítését, valamint azt, hogy a terhelt alaposan gyanúsítható a bűncselekmény elkövetésével. Majd fel kell sorolni a kényszerintézkedéshez vezető okokat, és csatolni az indítványhoz a nyomozás azon részének iratait, mely nélkülözhetetlen a bíróság állásfoglalásához. Őrizetben levő gyanúsított esetén mellékelni kell az őrizetbevételi határozatot is.

A kényszerintézkedést előterjesztő ügyészi indítványra a bíróság meghallgatást rendel el. E különleges eljárásban a bíróság mint egyesbíró lép fel. A meghallgatáson az ügyésznek és a gyanúsítottnak kötelező részt vennie. A védő távolmaradása miatt nem napolják el az eseményt. Viszont jegyzőkönyvet feltétlenül kell róla készíteni. A Be. 379/A és B paragrafusai felsorolják, hogy az ügyésznek, a gyanúsítottnak és a védőnek a törvény egyaránt garantálja a megjelenés és a felszólalás jogát.

A fiatalokúakra vonatkozó külön eljárási szabályok itt nem érvényesíthetők. Tekintettel a szoros határidőkre, a fiatalokú gyanúsított törvényes képviselője nem vehet részt az eljárási cselekményben. Már említettük, hogy a bíróságnak – a meghallgatás során – a kényszerintézkedés jogosultságát kell kivizsgálnia. El kell döntenie, hogy fennforog-e a bűncselekmény alapos gyanúja, de nem kell belemerülnie a bizonyítékok demonstráló erejének értékelésébe.

A meghallgatás az ügy megnevezésével és annak megállapításával kezdődik, hogy fennállnak-e a kívánatos törvényi feltételek. Azután az ügyész – rendszerint szóban – előadja indítványa bizonyítékait. Majd a gyanúsított jut szóhoz, neki tesznek fel kérdéseket. Itt kell leszögezni, hogy a gyanúsított jegyzőkönyvbe foglalt felszólalása okirati bizonyíték, mely a büntetőeljárás anyagának részét képezi. Ezért a bírónak külön fel kell hívnia a gyanúsított figyelmét arra, hogy nem köteles nyilatkozni, de amit mond, bizonyítékként felhasználható

ellene. Célszerű a kényszerintézkedést elrendelő, illetve elutasító határozatot azonnal írásba foglalni, és a határozat írásbeli példányaiból egyet-egyét (az ügyésznek, a gyanúsítottaknak és a védőnek) kiosztani.

A bíróság kényszerintézkedést elrendelő határozatával szemben természetesen van jogorvoslat. A Be. 379/B § (2) bekezdése felsorolja a fellebbezésre jogosultak körét. A meghallgatáson jelenlevők a kényszerintézkedés kihirdetésekor jelenthetik be fellebbezési szándékaikat. Ha a meghallgatáson nincs védő, az a meghallgatástól számított 3 napon belül fellebbezhet. A szokásos 8 nap ugyanis feleslegesen elhúzná az eljárást.

Az előzetes letartóztatás meghosszabbítása, illetve az ideiglenes kényszergyógykezelés fenntartása iránti indítványát az ügyész a határidő lejártá előtt 5 nappal köteles a bíróságnak jelezni. A bíróság a körülmények függvényében vagy tart meghallgatást, vagy meghallgatás nélkül dönt. Ez utóbbi esetben a kényszerintézkedést meghosszabbító határozatnál ügyelni kell arra, hogy időben szülessen meg, mert bírói döntés hiányában előfordulhat, hogy a határidő lejártának reggelén szabadlábra helyezik a gyanúsítottat. Egyébként panaszügyekben is a bíróság ítél.

A gyanúsítottak bíróságra szállítása se egyszerű dolog, különösen akkor nem az, ha egy ügyben több gyanúsított van. Hiszen ilyenkor a gyanúsítottakat egyenként szállítják, bár a kényszerintézkedésre vonatkozó hirdetés közös élmény. A gyanúsítottak a folyosón várakoznak kísérőikkel. Négy gyanúsítottra általában négy-nyolc kísérő jut. Kérdés, meddig bírja a nyomozóhatóság, illetőleg a büntetésvégrehajtás a szállítás, kísérés anyagi terheit.

A kényszerintézkedést a kerületi bíróságok egy, legfeljebb két hónappal hosszabbíthatják meg. Ha több mint három hónapja van előzetes letartóztatásban a gyanúsított, akkor már csak a Fővárosi Bíróság dönthet a meghosszabbításról. Probléma akkor van, ha egy és ugyanazon ügyben a kényszerintézkedés meghosszabbítását a Fővárosi Bíróság, a szabadlábra helyezés iránti kérelmet pedig a kerületi bíróság bírálja. Így előfordulhat, hogy a kerületi bíróság helyt ad a szabadlábra helyezési kérelemnek, ugyanakkor a Fővárosi Bíróság meghosszabbítja a kényszerintézkedést.

Már említettük, hogy az előzetes letartóztatás meghosszabbítására, illetve az ideiglenes kényszergyógykezelés fenntartására az ügyész öt nappal az intézkedés lejártá előtt javaslatot tesz a bíróságnak, és ha ebben az öt napban két munkaszüneti nap van, akkor az ügyész szinte az utolsó pillanatban kapja meg a meghosszabbítást tartalmazó határozatot. Először a bíróság rövid úton, azaz telefonon közli vele a választ, majd elindítja a futárpostát. De vajon időben értesül-e a nyomozóhatóság, a rendőrségi fogda és a büntetésvégrehajtási intézet? Hisz ez utóbbi pl. igen szigorú belső utasításokkal dolgozik, és ha nincs bírói döntés, akkor a lejárat reggelén szabadlábra kell helyeznie a gyanúsítottat. Tehát több fontos kérdés közös megoldásra vár. A törvényi rendelkezés akkor válik be, lesz sikeres, ha a bíróság, a nyomozóhatóság, a büntetésvégrehajtás szorosan együtt tud működni.

Csurgókné dr. Takács Jolán